

Katarzyna Sekścińska

Dominika Maison

Uniwersytet Warszawski, Wydział Psychologii

Co jest źródłem szczęścia? Zadowolenie z życia a obiektywne i subiektywne wskaźniki sytuacji materialnej

What is the source of happiness? Satisfaction with life and its indicators

Związek sytuacji materialnej z dobrostanem psychicznym wciąż nie jest jasny, mimo że od dawna wzbudza duże zainteresowanie wielu badaczy na całym świecie. Badania na poziomie narodów i jednostek wskazują na nieliniową zależność, pokazując malejącą krańcową użyteczność dochodu i dóbr. Dotychczasowe badania skupiały się na wyjaśnianiu dobrostanu psychicznego obiektywnymi makro- i mikroekonomicznymi wymiarami sytuacji ekonomicznej. Celem badań własnych było zrozumienie, na ile zadowolenie z życia zależy od obiektywnych wskaźników sytuacji materialnej (jak to postulowali wcześniejsi badacze), a na ile raczej od subiektywnego wymiaru — oceny sytuacji materialnej jednostki. Niniejszy artykuł opisuje wyniki trzech badań przeprowadzonych w latach 2009-2011 na reprezentatywnych próbach dorosłych Polaków. Wyniki pokazały, że zadowolenie z życia (mierzone trzema różnymi sposobami) zależy w największym stopniu od czynnika subiektywnego — oceny własnej sytuacji materialnej, w dalszej kolejności od posiadanych dóbr, a w najmniejszym stopniu od dochodów osoby. Wyniki te zostały kilkakrotnie zreplicowane (po pierwsze dla różnych wskaźników zadowolenia z życia, po drugie dla badań realizowanych w kolejnych latach).

Słowa kluczowe

dobrostan psychiczny, dobrostan ekonomiczny, subiektywna ocena sytuacji materialnej, dochód

Makro- i mikroekonomiczne wskaźniki sytuacji finansowej a dobrostan psychiczny

Dyskusja na temat tego, czy pieniądze dają szczęście, toczy się w świecie nauki już od dawna.

Relation between financial situation and psychological wellbeing is still not clear though it has attracted attention of many researchers worldwide for a long time. Studies that were carried out at the level of nations and individuals indicated a non-linear correlation, showing a decreasing marginal utility of income and goods. Previous research has focused on explaining how objective macro- and microeconomic dimensions of the economic situation affect psychological well-being. The aims of this research was to understand to what extent a life satisfaction depends on objective indicators of financial situation (as postulated by earlier researchers) and to what extent it is affected by subjective dimension — assessment of the financial situation of an individual. This article describes the results of the three studies conducted in the 2009-2011 on representative samples of adult Poles. The results showed that satisfaction with life (as measured by three different methods) depends most on the subjective factor — the self-assessment of the financial situation, followed by possessions of goods and the least the level of the income. These results have been repeatedly replicated — the first for the various indicators of satisfaction with life, secondly in the studies carried out in the coming years.

Keywords

psychological well-being, economic well-being, subjective material situation, income.

Odpowiedzi na to nurtujące pytanie szukają zarówno psychologowie, socjologowie, ekonomiści, jak też osoby zajmujące się marketingiem i reklamą. Przeprowadzono już wiele badań w tym obszarze, jednak wciąż nie można wskazać jednoznacznej zależności między sytuacją materialną człowieka a jego zadowoleniem z życia. Po pierwsze, czy jest taki

związek czy też go nie ma? Po drugie, jeżeli już jest, to jaki jest kierunek tej zależności? Czy pieniądze dają szczęście, czy też może pozytywne podejście do życia w jakimś stopniu wpływa na sytuację materialną człowieka?

Analiza związku dobrobytu ekonomicznego ze szczęściem była dotychczas prowadzona na trzech różnych poziomach:

- na poziomie globalnym i międzynarodowym — porównując ze sobą narody;
- na poziomie indywidualnym — porównując ze sobą jednostki o różnym stanie posiadania;
- na poziomie porównań w czasie — porównując wewnętrzne zmiany w narodach i jednostkach towarzyszące zmianom ich sytuacji finansowej.

W przypadku pierwszego podejścia — globalnego i międzynarodowego — sprawdzano, czy pieniądze dają szczęście, analizując w tym celu dane na poziomie narodów i porównując obiektywne wskaźniki jakości życia z dobrostanem. Wyznacznikami jakości życia były wskaźniki makroekonomiczne, takie jak: produkt krajowy brutto (PKB) i PKB na mieszkańca, poziom inflacji, wskaźnik bezrobocia i ubóstwa, oraz wskaźniki społeczne, takie jak poziom opieki zdrowotnej i przewidywana długość życia (Czapiński, 2004).

Najczęściej szukano zależności między produktem krajowym brutto (PKB) na mieszkańca a uśrednionym dobrostanem mieszkańców różnych krajów. Początkowo zdawało się, że nie ma związku między tymi zmiennymi. Jednak gdy zwiększono liczbę krajów branych pod uwagę i w większym stopniu zróżnicowano je pod względem poziomu rozwoju gospodarczego, zaobserwowano ciekawe zależności. Okazało się, że dochód wyrażony w PKB per capita wyjaśniał przeciętnie 1/3 zmienności satysfakcji z życia narodów. Należy jednak podkreślić, że siła tego związku jest większa w przypadku krajów o wysokim poziomie ubóstwa i u osób doświadczających biedy, w przypadku których większość wydatków stanowią produkty żywnościowe, ubrania i koszty utrzymania mieszkania. Wyciągnięto więc wnioski, że konsumpcja ma silniejszy związek z satysfakcją z życia, gdy dotyczy realizacji podstawowych potrzeb człowieka (Guillen-Royo, 2008).

W analizach z drugiego poziomu, poszukujących związku dobrostanu ekonomicznego z dobrostanem psychicznym na poziomie jednostek, najczęściej wykorzystywanymi wskaźnikami dobrostanu ekonomicznego był dochód na jednego członka gospodarstwa domowego i liczba posiadanych przez niego dóbr. Liczne badania wskazały na związek dochodu jednostki z jej satysfakcją z życia, niezależnie od stopnia rozwoju gospodarczego kraju czy kontynentu prowadzenia badania — m.in. Indie (Biswas-Diener, Diener i Tamir, 2004), Południowa Afryka (Moller, 2007), Tajlandia (Copestake, Guillen-

-Royo, Chou, Hinks i Velazco, 2007), Ameryka Łacińska i Rosja (Graham i Pettinato, 2002), Peru (Guillen-Royo, 2008), Polska (Maison, 2013).

Badania Howell i Howell (2008) pokazały jednak, że satysfakcja z życia jest determinowana silniej nie przez dochód, ale przez bogactwo jednostki wyrażane jej stanem posiadania. Należy jednak zaznaczyć, że na poziomie indywidualnym związek dochodu i posiadanych dóbr z poczuciem szczęścia osoby nie jest tak silny jak w przypadku porównań między narodami. Analogicznie jak w przypadku analiz na poziomie krajów, zaobserwowano również na poziomie indywidualnym, że korelacja dochodu lub bogactwa i satysfakcji z życia koresponduje z ekonomicznym prawem malejącej krańcowej użyteczności — każda kolejna jednostka pieniędzy lub posiadanych dóbr dostarcza coraz mniej jednostek satysfakcji (Zavisca i Hout, 2005).

Trzecim poziomem analiz badających związek między sytuacją finansową a szczęściem jest poszukiwanie zmian zależności w czasie. W badaniach tych porównywano dobrostan psychiczny jednostek i całych narodów w sytuacji poprawy i pogorszenia sytuacji ekonomicznej. Uzyskane wyniki prowadzone w ponad 20 krajach nie są jednak spójne. Niektórzy badacze wskazują, że osoby i kraje, których sytuacja finansowa ulega polepszeniu, stają się szczęśliwsze (Veenhoven, 2000), jednak inni temu przeczą (Easterlin, 1995). Być może oba te wnioski są słuszne, gdyż związek między tymi zmiennymi nie jest tak prosty i istnieje wiele zmiennych pośredniczących, które determinują to, że w jednych sytuacjach związek taki jest obserwowany, a w innych nie (Hagerty i Veenhoven, 2000).

Jak wynika z powyższych analiz, o ile spojrzenie na relację dochodu z satysfakcją z życia z perspektywy makroekonomicznej zdaje się pokazywać w miarę jednoznaczne wyniki odzwierciedlające ekonomiczne prawo malejącej użyteczności krańcowej, o tyle związek ten na poziomie jednostki jest, jak się wydaje, znacznie bardziej złożony. Prawdopodobnie tym, co modyfikuje tę relację, są różnego rodzaju zmienne indywidualne i psychologiczne.

Nie to, ile mam, ale ile mogę za to kupić

W kontekście powyższych rozważań pojawia się pytanie, czy posiadanie pieniędzy i posiadanie dóbr jest tym samym z subiektywnego punktu widzenia. Jeżeli nie, to właśnie to może być jednym z czynników wyjaśniających rozbieżności między wynikami różnych badań. Z ekonomicznego punktu widzenia produkt o danej wartości powinien mieć dla człowieka tę samą wartość, co ilość pieniędzy na niego wydana. Z psychologicznego punktu widzenia sytuacja może wyglądać jednak inaczej — posiadane do-

bro może mieć zupełnie inną wartość niż odpowiadająca ich cenie ilość pieniędzy.

Warto również zauważyć, że ten sam zakup, prezent czy doświadczenie może cieszyć ludzi w różnym stopniu. Jeśli opierać się wyłącznie na obiektywnych wskaźnikach ekonomicznych, taka sytuacja nie powinna mieć miejsca. Ten sam produkt może jednak mieć inną użyteczność dla różnych osób. Wynika to z roli, jaką pełnią dobra w życiu różnych ludzi. Poza spełnieniem podstawowych potrzeb jednostki: fizjologicznych i bezpieczeństwa, mają one również dodatkowe funkcje.

Badacze wskazali, iż podłożem konsumpcji jest często dążenie do przyjemności i podekscytowania (Campbell, 1998), może więc ona pełnić funkcje hedonistyczne. Kupowane dobra pozwalają jednostce również wyrazić siebie. Stanowią swoistą wizytówkę i opisują człowieka w zaplanowany sposób, odzwierciedlając to, jaki jest lub jakim chciałby być. Konsumpcja pełni więc również funkcję symboliczną, pozwalającą na samorealizację i zmysłową gratyfikację dla „ja” jednostki (Chevalier i Mazzalovo, 2008, za: Hudders i Pandelaere, 2012).

Można się jednak spodziewać, że źródła hedonistycznej przyjemności i sposoby wyrażenia siebie przez dobra są bardzo zróżnicowane między osobami, w związku z czym kwota potrzebna do nabycia dóbr gwarantujących satysfakcję w przypadku każdej osoby będzie różna. W takim razie nie powinno dziwić, że osoby posiadające takie same dobra mogą być w różnym stopniu zadowolone ze swojego życia.

W różnych podejściach psychologicznych można znaleźć przesłanki wskazujące, że zarówno pieniądze, jak i dobra mogą, obok obiektywnej wartości ekonomicznej, mieć również subiektywną wartość psychologiczną. Na przykład behawioryści twierdzą, że pieniądź jest swego rodzaju bodźcem warunkowym związanym ze wzmocnieniami bezwarunkowymi, którymi są przeróżne dobra konsumpcyjne, co oznacza, że jego ekspozycja powoduje wyzwianie reakcji związanych i typowych dla ekspozycji dóbr. Inne spojrzenie na kwestię posiadania pokazuje psychoanalitik Fenichel (Gąsiorowska, 2008), który rozwinął koncepcję Freuda i twierdził, że pieniądze mogą mieć funkcję wzbudzenia odczuwania przyjemności analno-retencyjnej (związanej z samym posiadaniem dóbr, co może prowadzić do zbieractwa i skąpstwa) oraz przyjemności ekspulsywnej (związanej z nadmiernym wydawaniem pieniędzy i rozrzutnością). Fenichel twierdził również, że pieniądze mogą symbolizować wszystko, co jednostka chciałaby (i potencjalnie mogłaby) dostać.

Na symboliczną rolę konsumpcji wskazywali również ekonomiści. Już w 1776 r. Adam Smith podkreślał ważną rolę konsumpcji w kształtowaniu pozycji społecznej jednostki. Późniejsze badania Veblena, a następnie wielu innych współczesnych badaczy wskazały na wpływ interakcji społecznych na

wybory konsumenckie dokonywane przez człowieka (Frank, 2004). Zdaniem Blooma (1995) podstawową funkcją pieniądza jest wspieranie relacji społecznych. W związku z tym to, co posiadamy (pieniądze, dobra materialne), jest formą komunikacji różnych treści i może służyć nawiązywaniu oraz podtrzymywaniu relacji interpersonalnych. Hanley i Wilhelm (1992) podkreślają również, że ludzie przypisują pieniądзом szczególną moc, m.in. w zdobywaniu i podtrzymywaniu szacunku, pozycji oraz akceptacji społecznej. Linssen, Van Kempen i Kraaykamp (2011) wskazali, że posiadacze dóbr luksusowych demonstrują przy ich użyciu swoją wyższość nad członkami swojej grupy odniesienia lub aspiracji, co może znaleźć swoje pozytywne odzwierciedlenie w ich satysfakcji z życia. Luksusowe dobra mają związek z większym zadowoleniem z życia również dzięki temu, że pozwalają ich posiadaczom poczuć, zbliżanie się statusem materialnym do swojej grupy odniesienia i grupy, do której aspirują (Dittmar, 2008, za: Hudders i Pandelaere, 2012).

Problematyka badań własnych

Jak widać z przedstawionego przeglądu, badań nad relacją dobrostanu czy satysfakcji z życia a sytuacją materialną człowieka jest bardzo wiele i związki te są analizowane w różnych paradygmatach (min. makroekonomicznych, indywidualnych). Realizowane dotychczas badania skupiają się jednak głównie na analizowaniu zależności między obiektywnymi wskaźnikami sytuacji materialnej, które są zdecydowanie bardziej interesujące dla ekonomistów.

Jak jednak wspomniano wcześniej, posiadanie (zarówno pieniędzy, jak i dóbr) ma bardzo duże znaczenie psychologiczne. Po pierwsze dla różnych osób ta sama ilość zarabianych pieniędzy może być w pełni wystarczająca do życia, dla innych zupełnie nie. Może to wynikać m.in. z tego, że dla różnych osób co innego wchodzi w skład tego, co „niezbędne do życia”. Dla jednych będzie to jedzenie, dach nad głową i odzież, dla innych może to być również samochód, komórka i dwa razy w roku zagraniczne wakacje. Jak widać więc, te same dobra czy pieniądze mogą mieć różne znaczenie dla różnych osób. Biorąc to pod uwagę, można przypuszczać, że ponieważ zadowolenie z życia jest subiektywnym i psychologicznym wymiarem, będzie w większym stopniu zależne od tego, jak ludzie postrzegają swoją sytuację materialną (również wymiar psychologiczny), niż od tego, ile obiektywnie mają pieniędzy lub jakie dobra posiadają.

Pierwszym celem analiz było przyjrzenie się dobrostanowi ekonomicznemu jako predyktorowi ogólnego zadowolenia z życia i oceny własnej perspektywy na przyszłość. Podjęto próbę odpowiedzi

na pytanie, co w większym stopniu wyjaśnia poziom tych zmiennych: obiektywna czy subiektywna ocena sytuacji finansowej jednostki. Dodatkowym, drugim celem było sprawdzenie, na ile obserwowane zależności są stabilne i mogą być zaobserwowane w kolejnych, niezależnie przeprowadzanych badaniach.

Źródła danych

Analizy zaprezentowane w tym artykule pochodzą z trzech badań sondażowych dotyczących postaw wobec pieniędzy (MoneyTrack), przeprowadzonych na zlecenie Centrum im. Adama Smitha. Badania zrealizowano w latach 2009–2011 na ogólnopolskich reprezentatywnych losowo-kwotowych próbach (losowane miejsca realizacji badania, kwotowy dobór respondentów z uwzględnieniem podstawowych zmiennych demograficznych: płeć, wiek, wykształcenie, wielkość miejsca zamieszkania). W artykule przedstawione zostaną jedynie fragmenty tych badań, bezpośrednio dotyczące omawianych zagadnień.

Badania były przeprowadzane metodą CAPI (*computer assisted personal interview*), czyli były to badania osobiste wspomagane komputerowo. Uczestnicy odpowiadali na zadawane przez ankietera pytania dotyczące różnych aspektów ich życia, a odpowiedzi były bezpośrednio zapisywane na komputerze, którym dysponował ankieter.

W badaniu I przeprowadzonym w 2009 r. wzięły udział 834 osoby, w tym 437 kobiet i 397 mężczyzn. W badaniu II z 2010 r. wzięło udział 1000 osób (524 kobiety i 476 mężczyzn). W badaniu III z 2011 r. wzięło udział 1000 osób (524 kobiety i 476 mężczyzn). We wszystkich badaniach wzięły udział osoby powyżej 18. roku życia do 65. roku życia i z wykształceniem od podstawowego do wyższego w proporcji odpowiadającej strukturze populacji.

Narzędzia użyte w badaniach

Dobrostan psychiczny — satysfakcja z życia

Satysfakcję z życia mierzono trzema sposobami. Pierwszym z nich była klasyczna już skala satysfakcji z życia SWLS (Diener i Emmons, 1985). W celu zbadania ogólnej satysfakcji z życia badani wskazywali, w jakim stopniu każde z pięciu stwierdzeń odnosi się do ich dotychczasowego życia (np. „W większości aspektów moje życie jest bliskie mojemu ideału”). Wskaźnikiem ogólnej satysfakcji z życia jest suma punktów uzyskana łącznie we wszystkich pytaniach.

Drugim, autorskim sposobem pomiaru satysfakcji z życia było jedno pytanie, w którym proszono

uczestników o określenie na skali od 0 do 100, w jakim stopniu są ogólnie zadowoleni ze swojego życia (Maison, 2013).

Trzecim sposobem pomiaru zadowolenia z życia było jedno pytanie, w którym badani na pięciostopniowej skali (1 — bardzo niezadowolony, 5 — bardzo zadowolony) oceniali własne perspektywy na przyszłość.

Sytuacja materialna

Sytuacja materialna była mierzona za pomocą czterech wskaźników: dwóch obiektywnych i dwóch subiektywnych. Pierwszym, najbardziej klasycznym wskaźnikiem obiektywnej sytuacji materialnej był rzeczywisty (nominalny) dochód jednostki, drugim natomiast liczba posiadanych dóbr materialnych. Respondenci wskazywali posiadane przez siebie dobra materialne spośród listy 12 dóbr (np. sprzęt audio, pralka, telewizor, samochód). Wskaźnik sytuacji materialnej „posiadane dobra” został utworzony poprzez proste zsumowanie liczby posiadanych dóbr (niezależnie od rodzaju dobra materialnego). Wskaźnik przyjmował wartości od 0 do 12.

W badaniu wykorzystano również dwa wskaźniki subiektywnej oceny sytuacji materialnej. Pierwszym była odpowiedź na siedmiostopniowej skali na pytanie o to, jak osoba ocenia swoją sytuację materialną (od 1 — zdecydowanie źle do 7 — zdecydowanie dobrze). Drugim wskaźnikiem była odpowiedź na pytanie o relatywną ocenę sytuacji materialnej w porównaniu z innymi Polakami. Odpowiedzi udzielano na pięciostopniowej skali (od 1 — zdecydowanie gorsza do 5 — zdecydowanie lepsza).

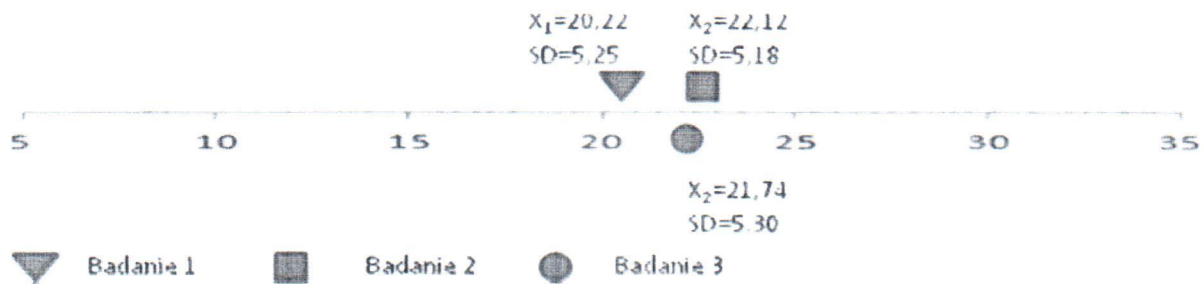
Prezentacja wyników

Pomiar satysfakcji z życia — walidacja metod pomiaru

W pierwszym kroku sprawdzono średni poziom satysfakcji z życia mierzony trzema wykorzystanymi w badaniach narzędziami (SWLS, skala 100-stopniowa i perspektywy na przyszłość) oraz jego stabilność w okresie 3 lat. Analiza ta pozwoliła sprawdzić, po pierwsze, na ile wyniki uzyskiwane tymi narzędziami są stabilne w czasie i wykorzystane w kolejnych sondażowych badaniach na próbach reprezentatywnych ogólnopolskich będą wskazywały zbliżony poziom obserwowanego zjawiska.

Średnia ogólna satysfakcja z życia mierzona skalą SWLS we wszystkich trzech badaniach była bardzo zbliżona i mieściła się w przybliżeniu w przedziale od 20 do 22. Odchylenie standardowe wyników również we wszystkich przypadkach było zbliżone i wynosiło około 5 (rysunek 1).

Rysunek 1. Średni poziom ogólnej satysfakcji z życia (mierzony SWLS) w trzech badaniach

Źródło: opracowanie własne.

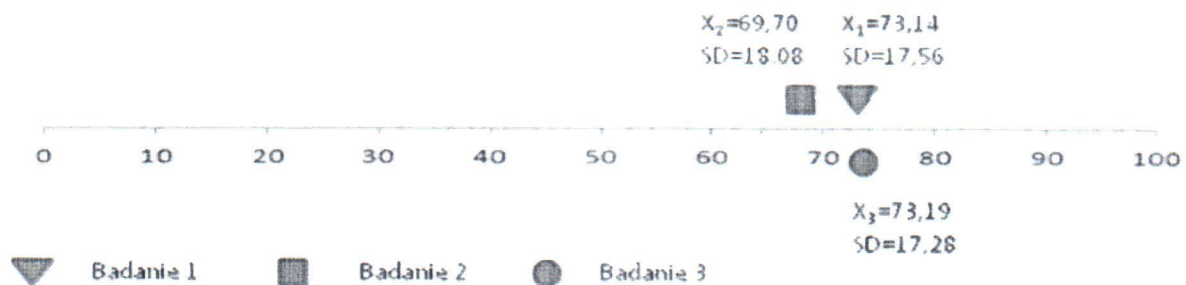
Średnia ocena zadowolenia z życia mierzona autorską 100-stopniową skalą również była niemal taka sama we wszystkich trzech badaniach i wynosiła w przybliżeniu od 70 do 73. Odchylenie standardowe wyników również we wszystkich badaniach było zbliżone i wynosiło około 18 (rysunek 2).

Podobną spójność wyników w trzech pomiarach zaobserwowano, porównując średnie oceny perspektyw na przyszłość. Podobnie jak w przypadku obu omówionych wcześniej miar dobrosta-

nu psychicznego, także tu wyniki na przestrzeni trzech lat okazały się zbliżone i mieściły się w przybliżeniu w zakresie od 2,8 do 3 (rysunek 3). Odchylenie standardowe we wszystkich przypadkach było podobne i mieściło się w przedziale od 0,7 do 0,9.

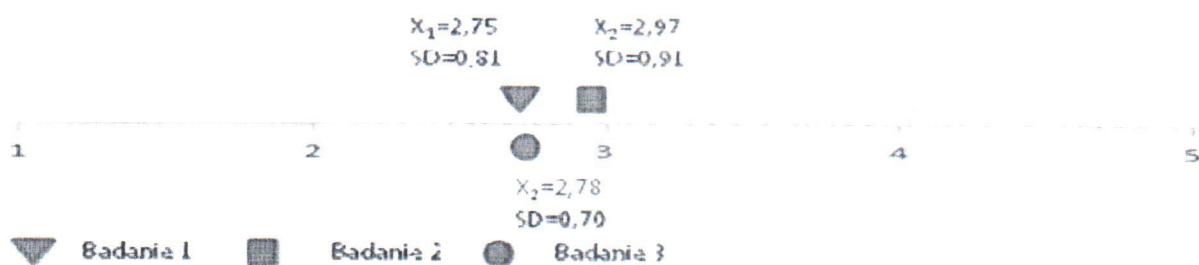
Kolejnym krokiem analiz wstępnych było porównanie wskaźników korelacji siły związku trzech opisanych pomiarów satysfakcji z życia. W tym celu przeprowadzono analizę korelacji r-Pearsona.

Rysunek 2. Średni poziom ogólnego zadowolenia z życia (na skali 0-100) w trzech badaniach

Źródło: opracowanie własne.

Rysunek 3. Średnia ocena perspektyw na przyszłość w trzech badaniach

Źródło: opracowanie własne.

Interpretację otrzymanych wyników przeprowadzono na podstawie skali Stanisza. Związek satysfakcji z życia mierzonej SWLS i autorską skalą obejmującą jedno pytanie we wszystkich badaniach okazał się wysoki (tablica 1). Podobnie korelacja satysfakcji mierzonej SWLS i oceną perspektyw na przyszłość była wysoka. Siła związku satysfakcji z życia mierzonej autorską skalą i oceny perspektyw na przyszłość nie była stabilna w czasie, w przypadku jednego badania była słaba, zaś w dwóch pozostałych silna.

na ocena), czyli z postrzeganiem własnej sytuacji, niż z jej obiektywnymi wskaźnikami (przede wszystkim dochodem).

Wszystkie opisane analizy korelacji zostały ponadto wykonane trzykrotnie dla trzech różnych wskaźników zadowolenia z życia: klasycznej skali SWLS (tablica 2), autorskiego wskaźnika oceny na 100-stopniowej skali (tablica 3) oraz postrzegania perspektyw na przyszłość (tablica 4). Ponadto, podobnie jak w poprzednich analizach, wszystkie analizy zostały powtórzone dla

Tablica 1. Siła związku między trzema miarami satysfakcji z życia (korelacja r-Pearsona)

Wyszczególnienie	Skala 100-stopniowa			Perspektywy na przyszłość		
	Badanie 1	Badanie 2	Badanie 3	Badanie 1	Badanie 2	Badanie 3
SWLS	0,643*	0,544*	0,610*	0,579*	0,509*	0,559*
Skala 100-stopniowa				0,552*	0,281*	0,466*

* $p < 0,001$

Źródło: opracowanie własne.

Sytuacja materialna a zadowolenie z życia

Celem drugiego etapu analiz było zbadanie związku między zadowoleniem z życia a czterema poziomami oceny sytuacji materialnej: najbardziej obiektywnymi wskaźnikami, jakimi są dochód i posiadane dobra materialne, oraz subiektywnymi wskaźnikami, jakimi są ocena własnej sytuacji materialnej i relatywna ocena. W tym celu posłużono się analizą korelacji liniowej r-Pearsona. Zakładano, że w przypadku obiektywnych wskaźników sytuacji materialnej zadowolenie z życia będzie silniej korelowało z posiadanymi dobrami niż z dochodem. Ponadto zakładano, że zadowolenie z życia będzie zdecydowanie silniej korelowało z subiektywnymi wskaźnikami sytuacji materialnej (ocena i relatyw-

trzech kolejnych badań (badanie I, II i III), aby odpowiedzieć na pytanie, na ile obserwowane zależności są stabilne i powtarzalne w kolejnych pomiarach.

Zgodnie z przewidywaniami, najsilniejszy związek zadowolenia z życia (mierzonego skalą SWLS) zaobserwowano dla subiektywnych pomiarów sytuacji materialnej (przede wszystkim oceny sytuacji). Natomiast, również zgodnie z przewidywaniami, najsłabszy związek zadowolenia z życia zaobserwowano w przypadku najbardziej klasycznego wskaźnika sytuacji materialnej, jakim jest dochód. Taki obraz wyników powtórzył się we wszystkich trzech badaniach (tablica 2).

Podobne związki zaobserwowano w przypadku ogólnej satysfakcji z życia mierzonej na 100-stopniowej skali i wskaźników sytuacji materialnej. Po-

Tablica 2. Satysfakcja z życia (SWLS) a sytuacja materialna jednostki

Wyszczególnienie	Satysfakcja z życia (SWLS)		
	Badanie 1	Badanie 2	Badanie 3
Dochód (wskaźnik obiektywny)	0,129*	0,219**	0,150**
Liczba posiadanych dóbr (wskaźnik obiektywny)	0,349**	0,260**	0,319**
Ocena sytuacji materialnej (wskaźnik subiektywny)	0,530**	0,560**	0,509**
Relatywna ocena sytuacji materialnej (wskaźnik subiektywny)	0,420**	0,466**	0,424**

* $p < 0,05$; ** $p < 0,001$

Źródło: opracowanie własne.

nownie silniejsze związki dotyczyły subiektywnej oceny sytuacji jednostki niż jej wskaźników obiektywnych. Z satysfakcją z życia najsilniej korelowała ocena własnej sytuacji materialnej, a w drugiej kolejności relatywna. Najsłabszy związek zaobserwowano w przypadku nominalnej wartości dochodu jednostki. Podobnie jak w przypadku poprzedniej analizy taki obraz wyników zaobserwowano we wszystkich trzech badaniach (tablica 3).

lu stworzenie modelu determinacji satysfakcji/zadowolenia z życia poprzez zmienne opisujące sytuację materialną jednostki (liczba dóbr, dochód, ocena dochodu sytuacji materialnej, relatywna ocena sytuacji materialnej). W celu eliminacji zmiennych mniej znaczących zmienne do modelu wprowadzono metodą krokową.

Tę część analizy wyników rozpoczęto od stworzenia modelu regresji liniowej wyjaśniającego satys-

Tablica 3. Ogólne zadowolenie z życia (skala 100-stopniowa) a sytuacja materialna jednostki

Wyszczególnienie	Ogólne zadowolenie z życia (skala 100-stopniowa)		
	Badanie 1	Badanie 2	Badanie 3
Dochód (wskaźnik obiektywny)	0,084*	0,168**	0,209**
Liczba posiadanych dóbr (wskaźnik obiektywny)	0,302**	0,246**	0,275**
Ocena sytuacji materialnej (wskaźnik subiektywny)	0,452**	0,526**	0,354**
Relatywna ocena sytuacji materialnej (wskaźnik subiektywny)	0,348**	0,390**	0,293**

* $p < 0,05$; ** $p < 0,001$

Źródło: opracowanie własne.

W ostatnim kroku analizy sprawdzono związki między oceną własnych perspektyw na przyszłość z sytuacją materialną jednostki. W tym przypadku również zaobserwowano podobny obraz wyników jak w przypadku poprzednich wskaźników zadowolenia z życia (SWLS i skala 100-stopniowa) oraz zbliżony obraz wyników we wszystkich trzech badaniach. Silniejsza korelacja występowała w przypadku oceny subiektywnej, a słabsza przy ocenie obiektywnej. Wartość r -Pearsona była najniższa w przypadku nominalnej wartości dochodu (tablica 4).

fakcję z życia mierzona SWLS dla każdego z trzech badań. We wszystkich badaniach najsilniejszym predyktorem satysfakcji była subiektywna ocena własnej sytuacji materialnej (rysunek 4). W modelu stworzonym na podstawie badania 1. znalazła się również liczba posiadanych dóbr. W modelu z badania 2. wśród czynników znalazły się również: ocena własnej sytuacji w porównaniu z innymi oraz dochód wyrażony w złotych. Model z badania 3. obejmował trzy czynniki: oprócz wymienionej oceny własnej sytuacji materialnej, również ocenę relatyw-

Tablica 4. Perspektywy na przyszłość a sytuacja materialna jednostki

Wyszczególnienie	Perspektywy na przyszłość		
	Badanie 1	Badanie 2	Badanie 3
Dochód (wskaźnik obiektywny)	0,073*	0,159**	0,096**
Liczba posiadanych dóbr (wskaźnik obiektywny)	0,256**	0,250**	0,234**
Ocena sytuacji materialnej (wskaźnik subiektywny)	0,502**	0,477**	0,299**
Relatywna ocena sytuacji materialnej (wskaźnik subiektywny)	0,691**	0,360**	0,270**

** $p < 0,001$; * $p < 0,05$

Źródło: opracowanie własne.

Determinacyjna rola sytuacji materialnej w wyjaśnianiu satysfakcji z życia

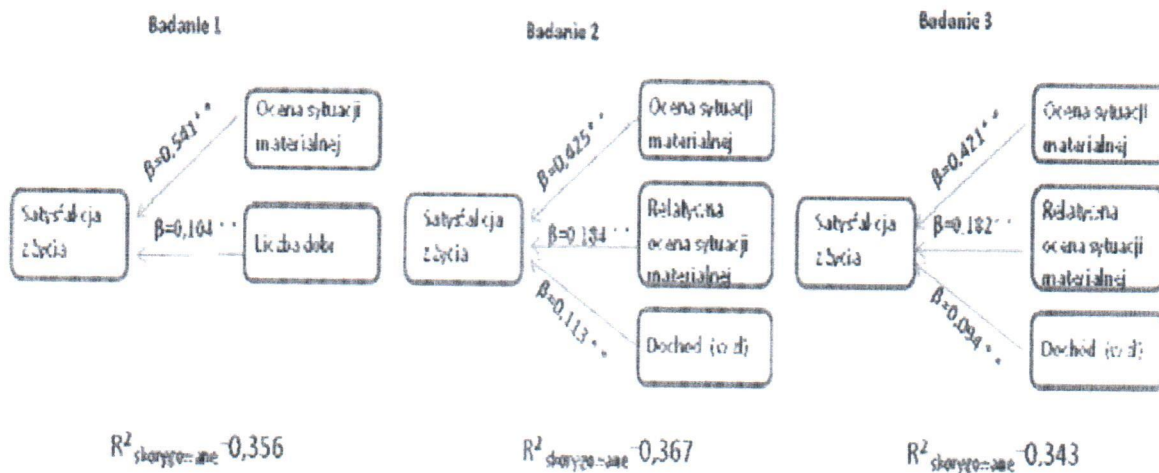
Wobec dużej różnicy siły związku między poszczególnymi zmiennymi, kolejny etap analiz miał na ce-

lą i liczbę posiadanych dóbr. Stworzone modele wyjaśniały 34–37% zmienności satysfakcji z życia.

Uzyskane równania regresji w poszczególnych badaniach przedstawiały się następująco:

$$Y_1 = 2,258 \times \text{ocena sytuacji materialnej} + 0,210 \times \text{liczba dóbr} + 9,625,$$

Rysunek 4. Determinanty satysfakcji z życia (SWLS) w trzech badaniach

Źródło: opracowanie własne.

$$Y_2 = 2,004 \times \text{ocena sytuacji materialnej} + 1,465 \times \text{liczba dóbr} + 32,098,$$

$$Y_3 = 2,123 \times \text{ocena sytuacji materialnej} + 1,551 \times \text{ocena relatywna} + 0,289 \times \text{liczba dóbr} + 6,308.$$

W kolejnym kroku analiz stworzono modele regresji obrazujące predykcijną rolę sytuacji materialnej jednostki w wyjaśnianiu ogólnego zadowolenia z życia (mierzonego skalą 100-stopniową). Na podstawie analizy regresji metodą krokową otrzymano modele dla każdego z trzech zrealizowanych badań (rysunek 5). We wszystkich otrzymanych modelach największą moc predykcijną miała subiektywna ocena sytuacji materialnej. Drugą pod względem siły determinacji zmienną w modelach

była liczba posiadanych dóbr. W przypadku badania 2. dodatkową zmienną wprowadzoną do modelu był nominalny dochód, w badaniu 3. zaś relatywna ocena sytuacji materialnej. Tak stworzone modele wyjaśniały od 16 do 29% zmienności zadowolenia z życia.

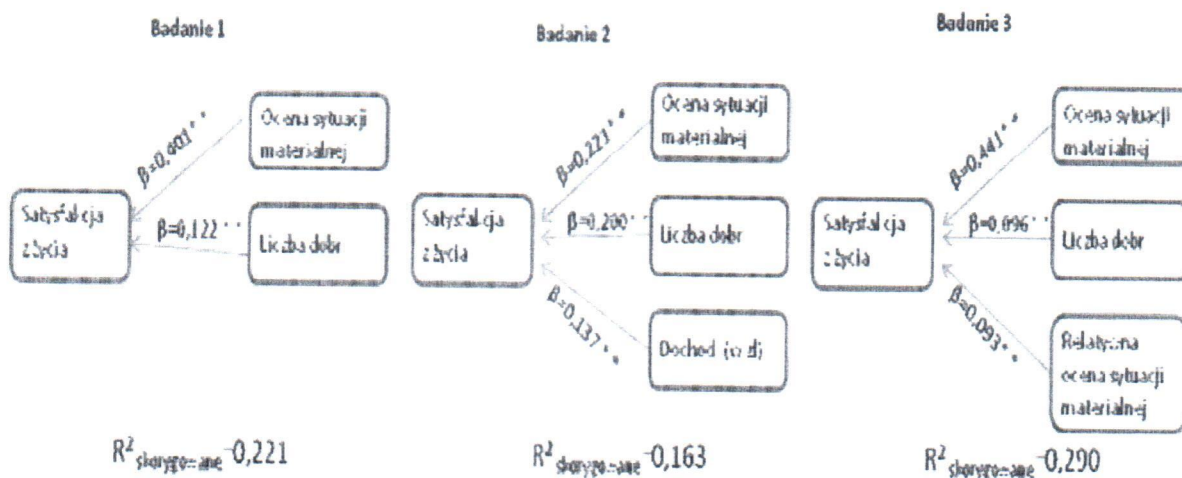
Uzyskane równania regresji w poszczególnych badaniach przedstawiały się następująco:

$$Y_1 = 5,600 \times \text{ocena sytuacji materialnej} + 0,826 \times \text{liczba dóbr} + 45,633,$$

$$Y_2 = 3,647 \times \text{ocena sytuacji materialnej} + 1,586 \times \text{ocena relatywna} + 3,046 \times \text{dochód} + 66,86,$$

$$Y_3 = 7,168 \times \text{ocena sytuacji materialnej} + 0,954 \times \text{liczba dóbr} + 2,558 \times \text{ocena relatywna} + 29,112.$$

Rysunek 5. Determinanty zadowolenia z życia (skala 100-stopniowa) w trzech badaniach

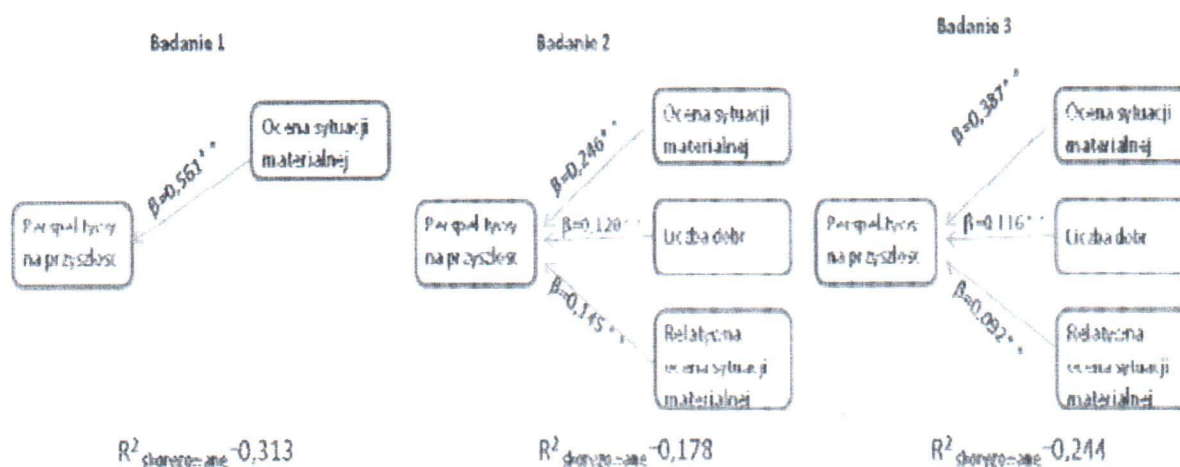
Źródło: opracowanie własne.

W ostatnim kroku analiz sprawdzono determinacyjną moc sytuacji finansowej jednostki w jej ocenie perspektyw na przyszłość. Ponownie posłużono się metodą krokową analizy regresji. We wszystkich badaniach najsilniejszym predyktorem okazała się subiektywna ocena sytuacji materialnej (rysunek 6). Ponadto w badaniach 2. i 3. dodatkowymi czynnikami wpływającymi na ocenę perspektyw na przyszłość były liczba posiadanych dóbr i relatywna ocena sytuacji materialnej jednostki. Tak stworzone modele wyjaśniały od 18 do 31% zmienności oceny perspektyw na przyszłość.

Kolejnym ważnym wynikiem zaprezentowanych analiz jest to, że — tak jak przewidywano — najsilniejszym predyktorem zadowolenia z życia, dużo silniejszym niż dochód, jest subiektywna ocena sytuacji materialnej. Im lepiej osoby oceniają swoją sytuację materialną, tym są bardziej zadowolone z życia (niezależnie od metody pomiaru zadowolenia z życia). Co ważne, zależność ta została zaobserwowana w kolejnych trzech badaniach.

Interesujące jest również przyjrzenie się trzem przeprowadzonym cyklom analiz regresji (każda dla trzech badań), dającym bardziej globalne spoj-

Rysunek 6. Determinanty oceny własnych perspektyw na przyszłość w trzech badaniach

Źródło: opracowanie własne.

Uzyskane równania regresji w poszczególnych badaniach przedstawiały się następująco:

$$Y_1 = 5,600 \times \text{ocena sytuacji materialnej} + 1,256,$$

$$Y_2 = 0,197 \times \text{ocena sytuacji materialnej} + 0,046 \times \text{liczba dóbr} + 0,196 \times \text{ocena relatywna} + 3,972,$$

$$Y_3 = 0,255 \times \text{ocena sytuacji materialnej} + 0,046 \times \text{liczba dóbr} + 0,102 \times \text{ocena relatywna} + 1,113.$$

Podsumowanie wyników i wnioski

Zaprezentowane wyniki badań pokazały, że satysfakcja z życia (niezależnie od sposobu pomiaru) ma najsłabszy związek z obiektywnym wskaźnikiem sytuacji materialnej, jakim jest dochód. Jest to spójne z wynikami badań analizujących związek nominalnego dochodu z satysfakcją z życia narodu w krajach rozwiniętych. Prawdopodobnie wynika to z tego, że obecna sytuacja gospodarcza w Polsce sprawia, iż podstawowe potrzeby jej obywateli (fizjologiczne i bezpieczeństwa) są w przypadku większości mieszkańców kraju zaspokojone.

Wzrost w kwestie materialno-finansowych uwarunkowań zadowolenia z życia. Wszystkie analizy pokazują konsekwentnie, że najsilniejszym predyktorem zadowolenia z życia jest subiektywna ocena sytuacji materialnej, drugim liczbą posiadanych dóbr oraz relatywna ocena sytuacji materialnej. Dochód jako predyktor pojawił się dwa razy w przypadku pomiaru skalą SWLS i raz przy pomiarze na skali 100-stopniowej, a ani razu przy ocenie perspektyw na przyszłość. Wynik ten może sugerować, że ocena perspektyw na przyszłość ma charakter najbardziej subiektywny i psychologiczny, niemalże oderwany od obiektywnego wskaźnika, jakim są dochody. Można przypuszczać, że jest to odzwierciedleniem bardziej optymistycznego patrzenia w przyszłość, niezależnie od przesłanek. W takiej sytuacji nie dziwi, że właśnie ten wymiar jest najsilniej powiązany z tym, jak osoba postrzega swoją sytuację materialną, a nie z tym, jaka sytuacja materialna jest rzeczywistością.

Na podkreślenie zasługuje również spójność wyników uzyskiwanych dla dwóch różnych wskaźników zadowolenia z życia: klasycznej skali SWLS i autorskiego jednopytaniowego pomiaru na skali

100-stopniowej. Jest to o tyle ważne, że wymiar satysfakcji z życia, zadowolenia z życia czy dobrostanu ma coraz większe znaczenie dla funkcjonowania człowieka i warto się mu przyglądać w różnych badaniach dotyczących różnorodnych zagadnień. Niestety w badaniach sondażowych na próbach reprezentatywnych, które dotyczą tematów innych niż zadowolenie z życia, często nie ma miejsca na stosowanie wielopytaniowych skal psychologicznych. Zaprezentowane przez nas wyniki analiz sugerują, że jednopytaniowy pomiar zadowolenia z życia może być z powodzeniem wykorzystywany w badaniach społecznych.

Na koniec warto podkreślić, że wszystkie zaprezentowane analizy pochodzą z badań na ogólnopolskich próbach reprezentatywnych, co uprawnia do uogólniania zaobserwowanych wyników na całą po-

pulację Polaków. Jest to o tyle ważne, że mówimy tu o czynnikach, które wpływają na zadowolenie Polaków w każdym wieku, z różnym wykształceniem, kobiet i mężczyzn, mieszkańców wsi oraz małych i dużych miast (a nie tylko jakiejś jednej, wybranej grupy).

W kolejnych etapach badań warto się przyjrzeć różnym zachowaniom konsumenckim czy ekonomicznym, które są powszechnie postrzegane jako zależne od wysokości dochodów (jak np. kupowanie droższych lub tańszych marek w danej kategorii). Można przypuszczać, że również w tym obszarze wybory tańszych lub droższych opcji (czyli decyzja wydania mniejszej lub większej ilości pieniędzy za analogiczny produkt) będzie się wiązała bardziej z subiektywną oceną sytuacji materialnej niż z obiektywnymi dochodami.

Literatura

- Biswas-Diener, R., Diener, E. i Tamir, M. (2004). The Psychology of Subjective Well-Being. *Daedalus. Journal of the American Academy of Arts & Sciences*, 133 (2), 18–25.
- Bloom, W. (1995). *Pieniądz, serce i umysł*. Warszawa: Jacek Santorski & Co. Wydawnictwo.
- Campbell, C. (1998). Consumption and the Rhetorics of Need and Want. *Journal of Design History*, 11 (3), 235–246.
- Chevalier, M. i Mazzalovo, G. (2008). *Luxury Brand Management: A World of Privilege*. Singapore: J. Wiley.
- Copstake, J., Guillen-Royo, M., Chou W.-J., M., Hinks, T. i Velazco, J. (2007). *Exploring the Linkages between Economic and Subjective Wellbeing Along a Peruvian Corridor*. Referat wygłoszony na: International Conference 2007 – Wellbeing in International Development. Bath.
- Czapinski, J. (2004). Ekonomiczne przesłanki i efekty dobrostanu psychicznego. W: T. Tyszka (red.) *Psychologia ekonomiczna*. Gdańsk: GWP.
- Diener, E. i Emmons, R. (1985). The Satisfaction With Life Scale. *Journal of Personality Assessment*, 49 (1), 71–75.
- Dittmar, H. (2008). *Consumer Culture, Identity and Well-Being. The Search for the „Good Life” and the „Body Perfect”*. New York: Psychology Press.
- Easterlin, R. (1995). Will Raising the Incomes of All Increase the Happiness of All? *Journal of Economic Behavior and Organization*, 27 (1), 35–47.
- Frank, R.H. (2004). How Not to Buy Happiness. *Daedalus. Journal of the American Academy of Arts & Sciences*, 133 (2), 69–79.
- Gąsiorowska, A. (2008). Różnice indywidualne jako determinanty postaw wobec pieniędzy. Niepublikowana rozprawa doktorska. Wrocław: Uniwersytet Wrocławski.
- Graham, C. i Pettinato, S. (2002). *Happiness and Hardship*. Washington: Brookings Institution Press.
- Guillen-Royo, M. (2008). Consumption and Subjective Wellbeing: Exploring Basic Needs, Social Comparison, Social Integration and Hedonism in Peru. *Social Indicators Research*, 89 (3), 535–555.
- Hagerty, R. i Veenhoven, R. (2000). *Wealth and Happiness Revisited: Growing Wealth of Nations Does Go with Greater Happiness*. Davis: Graduate School of Management.
- Hanley, A. i Wilhelm, M.S. (1992). Compulsive Buying. An Exploration Into Self-esteem and Money Attitudes. *Journal of Economic Psychology*, 13 (1), 5–18.
- Howel, R.T. i Howel, C.J. (2008). The Relation of Economic Status to Subjective Well-Being in Developing Countries. A Meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 134 (4), 536–560.
- Hudders, L. i Pandelaere, M. (2012). The Silver Lining of Materialism: The Impact of Luxury Consumption on Subjective Well-Being. *Journal of Happiness Studies*, 13 (3), 411–437.
- Linssen, R., Van Kempen, L. i Kraaykamp, G. (2011). Subjective Well-being in Rural India. The Curse of Conspicuous Consumption. *Social Indicators Research*, 101 (1), 57–72.
- Maison, D. (2013). *Polak w świecie finansów*. Warszawa: Wyd. Naukowe PWN.
- Moller, V. (2007). Researching Quality of Life in a Developing Country. Lessons from the South African Case. W: J.A. McGregor i I. Gough (red.), *Well-Being in Developing Countries. New Approaches and Research Strategies* (242–258). Cambridge: Cambridge University Press.
- Veenhoven, R. (2000). Freedom and Happiness: A Comparative Study in Forty-four Nations in the Early 1990s. W: E. Diener (red.), *Culture and Subjective Well-Being* (257–288). Cambridge: Massachusetts Institute of Technology Press.
- Zavisca, J. i Hout, M. (2005). Does Money Buy Happiness in Unhappy Russia? *Berkeley Program in Soviet and Post-Soviet Studies Working Paper Series*, (Spring).

Księgarnia internetowa Polskiego Wydawnictwa Ekonomicznego
zaprasza na zakupy **z rabatem 15%**

www.pwe.com.pl

